

Viihteellinen historiakulttuuri historiallisen ymmärryksen kehittäjänä

Jukka Rantala

Arvosteltu teos: Landsberg, Alison 2015. Engaging the Past. Mass Culture and the Production of Historical Knowledge. New York: Columbia University Press. 213 s.

Yhdysvaltalainen professori Alison Landsberg tunnetaan tutkimuksistaan, joissa hän tarkastelee massakulttuurin vaikutusta ihmisten historiakuviin. Vuonna 2004 ilmestyneessä *Prosthetic Memory: The Age of Mass Culture* -teoksessaan hän nosti esille viihdekulttuurin merkityksen ihmisten historiallisen muistin rakentumiseen. Hänen mukaansa ihmiset saattavat historiallisten elokuvien ja televisiosarjojen kautta samastua historiallisiin tapahtumiin, vaikka heillä ei itsellä olisi niihin mitään kosketusta. *Prosthetic Memory* herätti vilkkaan keskustelun historioitsijoiden keskuudessa. *Engaging the Past* ei saanut vastaavaa huomiota, koska siinä Landsberg ei astunut edellisen teoksensa teeman kaltaiselle aiemmin tutkimattomalle maaperälle.

Engaging the Past käsittelee historiatiedon tuottamista ja omaksumista. Landsberg selvittää, miten viihteellinen massakulttuuri auttaa ihmisiä kohtaamaan menneisyyden virallisesta historiakulttuurista poikkeavalla tavalla. Tutkijat ovat perinteisesti kritisoineet viihdekulttuurin historiakuvaa autenttisuuden puutteesta ja tunteiden korostamisesta. Landsberg näkee asian toisin. Hänen mukaansa historiallisille elokuville ja televisiosarjoille ominainen katsojan samastuminen henkilöihäähmöhöihin ja emootioiden herättäminen joskus epämieluisillakin tavoilla voivat johtaa historian monitahoiseen ja rationaaliseen ymmärtämiseen.

Landsberg korostaa epävirallisen historiakulttuurin merkitystä paitsi historiatiedon vastaanottamisessa myös sen tuottamisessa. Hän varoittaa lukijaa virallisen historiakulttuurin objektiivisuuden harhasta ja muistuttaa, että historioitsijat tekevät aina valintoja, jotka määrittävät tutkimusten toteuttamista ja raportointia. Landsberg tuntuu etukäteen varautuvan historioitsijoiden mahdollisiin vastaväitteisiin. Hänen mukaansa historialliset elokuvat, televisio- ja realitysarjat sekä virtuaalisten museonäyttelyiden anti voivat nostattaa katsojan poliittista tietoisuutta jopa historian tutkimusta paremmin, sillä kuvatessaan historiaa arkipäiväisesti, jopa raadollisesti, ne poistavat historiasta salaperäisyyden verhon. Ne myös usein haastavat kansallisia myyttejä.

Landsbergin mukaan historian täytyy tuntua, jotta siitä muodostuisi ihmiselle syvällinen näkemys. Viihteellisiä historiatuotteita ylenkatsotaan hänen mielestään suotta, koska ne tavoittelevat eri asiaa kuin akateeminen historian tutkimus. Hän puhuu viihdekulttuurin tuotteiden aikaan saamasta affektiivisesta sitoutumisesta (affective engagement) ja kytkee teoksensa affektiivisen käänteen paradigmaan. (Affektiivisestä käännteestä ks. Agnew 2007.) Hänen mukaansa historiallisen viihdekulttuurin tuotteet vetoavat ihmisten haluun tuntea historian kosketus. Tämä taas liittyy hänen aiemman kirjansa väitteeseen siitä, että viihdekulttuurin tuotteiden avulla ihmiset voivat kokea vallitsevan kollektiivisen muistin omakseen, vaikka he eivät siihen esimerkiksi etnisen taustansa vuoksi muuten pystyisi. Esimerkkinä hän käyttää *Juuret* (*Roots* 1977) ja *Polttouhrit* (*Holocaust* 1978) -sarjoja sekä *Schindlerin lista* -elokuva (1993). Hän myös viittaa Siegfried Zielenskin (1980) tutkimukseen, jonka mukaan Saksassa holokaustista tietämättömät nuoret vaativat opettajiaan käsittelemään juutalaisvainoja nähtyään *Polttouhrit*. Historiallisen viihdekulttuurin tuotteet toimivat näin kollektiivisen muistin vahvistajina.

Landsberg jakaa historiallisen viihdekulttuurin tuotteet huonoihin ja hyviin. Huonoja ovat sellaiset, jotka pelkistävät historian hyvän ja pahan väliseksi taisteluksi. Tällaiset historiakulttuurin tuotteet vetoavat varmimmin suuren yleisön tunteisiin. Hyviä puolestaan ovat sellaiset tuotteet, joissa ihmiset voivat nähdä historian moniperspektiivisesti. Tässä suhteessa historialliset televisiosarjat onnistuvat täyttämään Landsbergin hyvän määritelmän elokuvia paremmin.

Landsberg korostaa historiallisten televisiosarjojen vahvuuksia. Sellaisena hän pitää katsojan samastumista sarjojen henkilöhahmoihin ja sitä kautta historiallisen empatian harjoittelua. Hän nostaa historiasarjojen vahvuudeksi myös niiden kyvyn käsitellä menneisyyden kuvauksiin liittyvää kerronnallista monitahoisuutta. Tässä hän viittaa brittitutkija Glen Creeberin analyysiin *Juurista* (*Roots* 1977), *Polttouhreista* (*Holocaust* 1978) ja *Kotiseudusta* (*Heimat* 1984). Perinteisellä historian tutkimuksella on vaikea päästä siihen moniperspektiiviseen kuvaukseen, jolla kyseiset sarjat käsittelevät menneisyyttä. Televisiosarjojen hyvänä puolena Landsberg pitää lisäksi tavallisten ihmisten elämän kuvausta, joka oli historian tutkimuksen marginaalissa vielä muutama vuosikymmen sitten. Pitkien sarjojen etuna on vielä niiden kyky kuvata realistisesti ajallista muutosta ja etenkin sitä, ettei muutos ole aina tarkoittanut edistystä. Edelleen sarjojen vahvuus on historiallisten toimijoiden intentioiden esiin nostaminen. Landsbergin esittämä vahvuuksien luettelo on kuin suoraan perusopetuksen historian opetussuunnitelman tavoitekuvauksesta.

Kirjassa esitellyt televisiosarjat, *Deadwood* (2004–2006), *Mad Men* (2007–2015) ja *Rooma* (2005–2007), muistuttavat sosiaalishistorian kokeita, joissa katsoja voi seurata, miten historian parametrit ja olosuhteet vaikuttavat tavallisen ihmisen arkeen. Suosikikseen Landsberg mainitsee villiin länteen sijoittuvan *Deadwoodin*. Hän analysoi sarjassa käytettävää alatyylistä puhetapaa ja sen historiallista todenperäisyyttä. *Deadwoodin* henkilöhahmot puhuvat sarjan luoja, David Milchin, mukaan sen aikaista lingua francaa, eli kiro sanoilla höystettyä amerikanenglantia. Se, onko tuollaisella puhetavalla historiallista perustaa, on Milchin ja Landsbergin mielestä toisarvoista. Vaikka tekijäryhmä käytti aikakauden kirjeitä, päiväkirjoja ja muita alkuperäislähteitä mahdollisimman uskottavan puhettavan tuottamiseen, oleellisempaa heidän mukaansa on se, miten käytetyllä puhetavalla katsojat saadaan vietyä kuvattun aikakauden tunnelmaan. Landsbergin mukaan historiallisen viihde-

kulttuurin tuotteille onkin sallittua täyttää historiantutkimuksen aukkoja. Niiden tehtävä on saada historia elämään ihmisten mielissä. Tärkeää on saada ihmiset pohtimaan, kuinka eri-alaista tai samanlaista entisajan elämä oli verrattuna nykyiseen.

Edellä mainittujen pitkien televisiosarjojen lisäksi Landsberg käsittelee kirjassaan muun muassa elokuvia *Milk* (2008) ja *Hotelli Ruanda* (1994), lännen asuttamista kuvaavaa historiallista reality-sarjaa *Frontier House* (2002) sekä Anne Frank -museon virtuaalista historianäyttelyä. Toisin kuin historiallisissa televisiosarjoissa, joissa autenttisuuden sijasta oleellisinta Landsbergin mukaan on toden tuntu, historialliset reality-sarjat ja museoiden virtuaalinäyttelyt perustuvat huolellisesti taustoitettuun ja mahdollisimman autenttiseen oloiseen miljööseen sekä historiantutkimuksiin.

Engaging the Past -kirjassa on paljon samaa kuin Jerome de Grootin *Consuming History* -teoksessa (2009). Vaikka Landsbergin kirja käsittelee paikoitellen oivaltavasti viihteellisen historiakulttuurin tuotteita, kritiikkiä voi esittää siitä, ettei se tuo juurikaan uutta de Grootin kirjaan. Paikoitellen turhan yksityiskohtaiset elokuvien ja sarjojen kuvaukset ovat lisäksi puuduttavia varsinkin niille, jotka tuntevat entuudestaan kirjassa käsitellyt historiakulttuurin tuotteet. Lisäksi virtuaalisia historianäyttelyitä käsittelevä osio on auttamattomasti vanhentunut lisätyn todellisuuden ja virtuaalilasiens tultua museoihin. *Engaging the Past* on silti tärkeä ja edelleen ajankohtainen teos, koska se herättelee historioitsijoita ja pedagogeja pohtimaan viihteellisen historiakulttuurin tuotteiden roolia historiatiedon tuottajana ja välittäjänä. Tarvittaisiin vielä kuitenkin empiiristä tutkimusta siitä, miten viihteellisen historiakulttuurin tuotteet vaikuttavat ihmisiin. Toistaiseksi siitä on hajanaista ja varsin pieniin otoksiin perustuvaa tietoa.

Kirjallisuus

- Agnew, Vanessa (2007). History's Affective Turn: Historical Reenactment and Its Work in the Present. *Rethinking History* 11 (3), 299–312. <https://doi.org/10.1080/13642520701353108>
- de Groot, Jerome (2009). *Consuming History. Historians and heritage in contemporary popular culture*. London and New York: Routledge. <https://doi.org/10.1177/0163443709355382>
- Zielinski, Siegfried (1980). History as Entertainment and Provocation: The TV Series "Holocaust" in West Germany (engl. käännös Gloria Custance). *New German Critique* 19 (Special Issue 1: Germans and Jews), 81–96. <https://doi.org/10.2307/487973>

Jukka Rantala on historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professori Helsingin yliopistossa.

